

موانع برگزاری کرسی‌های آزاد اندیشی در مؤسسات آموزش عالی*

- حیب زمانی محبوب^۱
- سید نادر مددی^۲
- اعظم السادات گرامیان دهدشت^۳

چکیده

برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی یکی از جدی‌ترین خواسته‌های مقام معظم رهبری علیه‌السلام است که همواره در دیدارهایشان با دانشجویان و اساتید مطرح فرموده‌اند. با وجود این هنوز این مطالبه و دغدغه از سوی مؤسسات آموزش عالی کشور مورد توجه قرار نگرفته است و چنان که باید و شاید اجرایی نشده است.

مسئله این نوشتار این است که «چرا با وجود تأکید مقام معظم رهبری، کرسی‌های آزاداندیشی در مؤسسات آموزش عالی کشور برگزار نمی‌شود؟». در پژوهش حاضر که پژوهشی میان‌رشته‌ای است، اطلاعات مورد نیاز مرتبط با کرسی‌های آزاداندیشی، با روش کتابخانه‌ای و مصاحبه، گردآوری و سپس

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۸/۲۶ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۱/۳۰.

۱. استادیار تاریخ و تمدن ملل اسلامی پژوهشگاه امام صادق علیه‌السلام (نویسنده مسؤول) zamani1358@gmail.com

۲. کارشناس ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه آزاد آشتیان

۳. کارشناس علوم تربیتی

a.s.g@gmail.com

موانع برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی و راه‌کارهای برون‌رفت از آن ارائه شده است.

واژگان کلیدی: کرسی‌های آزاداندیشی، مؤسسات آموزش عالی، دانشگاه، دانشجو، مقام معظم رهبری.

مقدمه

طرح بحث از ضرورت آزاداندیشی^۱ به بهمن ماه سال ۸۱ بازمی‌گردد. نقطه شروع، سخنان رهبر انقلاب در دیدار اعضای انجمن اهل قلم بود: «اگر بخواهیم در زمینه گسترش و توسعه واقعی فرهنگ و اندیشه و علم حقیقتاً کار کنیم، احتیاج داریم به این که از مواهب خدادادی و در درجه اول آزاداندیشی استفاده کنیم» (۱۳۸۱/۱۱/۷). هر چند معظم له در این نشست اشاره‌ای به کرسی‌های آزاداندیشی نکرده است، ولی به تدریج، در سخنان بعدی کرسی‌های آزاداندیشی فضای خاص خود را یافتند؛ به طوری که ایشان بارها به صورت رسمی خواستار ایجاد و تشکیل کرسی‌های آزاداندیشی شدند. ضرورت راه‌اندازی کرسی‌های آزاداندیشی در جلسه ۵۹۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی نیز در تاریخ ۱۳۸۵/۱۰/۵ تصویب شد.

اما پس از گذشت چند سال از فراخوان رهبر انقلاب کرسی‌های آزاداندیشی، در فضای علمی و دانشگاهی به آن شکل که مد نظر ایشان بود، تشکیل نشدند و اهداف مد نظر رهبری در این خصوص محقق نگردیده است (فرامین محقق نشده رهبری در خصوص کرسی‌های آزاداندیشی، ۱۳۹۱/۴/۶)^۲.

با آن که مقام معظم رهبری بارها در سخنرانی‌های خود با بدنه فعال دانشگاهی (دانشجویان، نخبگان، تشکل‌ها و اساتید برجسته) بر لزوم راه‌اندازی و استقرار کرسی‌های آزاداندیشی در مراکز علمی کشور، یعنی دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه، در کنار کرسی‌های تدریس، تأکید ورزیده‌اند، این راهبرد مهم در انبوه کار آموزشی و پژوهشی مرسوم اساتید و درگیرودار فعالیت‌های سیاسی بدنه دانشجویی دانشگاه‌های کشور و... مورد بی‌مهری قرار گرفته است،^۳ تا آنجا

که خود ایشان از عدم تحقق این مسأله در دانشگاه‌ها و حوزه‌ها اظهار گله‌مندی کرده است (بیانات مقام معظم رهبری در دانشگاه سمنان، ۱۳۸۵/۶/۱۸ و در جمع اساتید و طلاب حوزه علمیه قم، ۱۳۸۶/۶/۸ و در دیدار با نخبگان و برگزیدگان علمی، ۱۳۹۰/۷/۱۳).

البته این به آن معنا نیست که هیچ کاری صورت نگرفته است. در ۱۶ آبان سال ۸۸ آئین‌نامه تشکیل کرسی‌ها توسط کمیته‌ای، متشکل از نمایندگان وزارت علوم، وزارت بهداشت، دانشگاه آزاد اسلامی، بسیج دانشجویی و... تدوین و به دانشگاه‌ها ابلاغ شد. در سال ۱۳۹۰ هم آئین‌نامه اصلاحی ارسال شده است. برخی دانشگاه‌ها پیش‌قدم شده‌اند، ولی حرکت بسیار کند است.

آزاداندیشی، چه به لحاظ سلبی و چه به لحاظ اثباتی و با رعایت چهارچوب‌های قانونی محقق نمی‌شود، مگر آن که موانع و محدودیت‌های آن شناسایی و برطرف گردد. این که محدودیت‌ها و موانع آزاداندیشی چیست مسأله‌ای است که این مقاله در پی بررسی آن می‌باشد.

درباره این موضوع تا به حال بحث‌های فراوانی صورت گرفته و برخی کتاب‌ها و مقالات هم نوشته شده است که عمده آنها در سایت کرسی‌های آزاداندیشی (www.korsiha.ir) قابل مشاهده است. در ضمن مجموعه مقالات (۴ جلد)، گفتگوها (۴ جلد) و سخنرانی‌هایی (۲ جلد) با عنوان درآمدهی بر آزاداندیشی و نظریه پردازی در علوم دینی، در سال ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ به همت دبیرخانه نهضت آزاداندیشی و تولید علم مرکز مدیریت حوزه علمیه قم چاپ شده است که به طور عمده به مباحث نظری این موضوع پرداخته‌اند. محمد رضا بشارتی و غلامرضا گودرزی (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان آزاداندیشی در نگاه مقام معظم رهبری به بررسی موضوع آزاداندیشی از منظر رهبر انقلاب پرداخته و مطالب خوبی نیز درباره کرسی‌های آزاداندیشی بیان کرده‌اند. اما با این حال، تاکنون مقاله مستقلی، به صورت جامع و کامل، به بررسی موانع برگزاری

کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها نپرداخته است و خلأ بررسی این موضوع کاملاً روشن است.

مفهوم کرسی‌های آزاداندیشی

آزاداندیشی، به بیان ساده، یعنی فکر کردن بدون قید و بند و روشی منسجم و هماهنگ برای درست اندیشیدن، بدون ترس از ساختارهای رایج. کرسی‌های آزاداندیشی، چه در حوزه و چه در دانشگاه، جایگاهی است که افراد بتوانند در یک فضای معقول در ارتباط با حوزه‌ها و موضوعات مختلف، بدون ترس و واهمه، به بحث و بررسی بنشینند و به واسطه بیان آراء برای آنها مشکلی ایجاد نشود؛ حتی قرار شده فعالان کرسی‌های آزاداندیشی مصونیت قضایی پیدا کنند (کرسی‌های آزاداندیشی مصونیت قضایی پیدا می‌کنند، ۹۴/۳/۱۱).

کرسی‌های آزاداندیشی را دانشجویان برای اظهار نظرهای غیرمعارف خودشان در حضور جمع نخبه تشکیل می‌دهند و به صورت آزاد، و در عین حال عقلانی و منطقی درباره موضوعات مشخص به اظهار نظر و تبادل آراء می‌پردازند. آنجا بنا نیست که داوری بشود و امتیاز داده شود و رتبه تعیین شود، بلکه مجال است برای ارائه آراء مخالف و مغایر و متفاوت با نظریات شایع و رایج (رشاد، ۱۳۹۰، ص ۹۰). در کرسی‌های آزاداندیشی فرد نمی‌خواهد نظریه جدید بدهد. این کرسی‌ها بیشتر مباحثه و گفتگو هستند تا نظریه‌پردازی؛ بنابراین کرسی‌های آزاداندیشی یعنی برگزاری نشست‌های گفتگو. در این گفتگو برخی مطالب نفی و رد یا اثبات گردد و در این میان حقیقت است که خود رخ می‌نمایند (ر.ک: بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با نخبگان، ۱۳۸۸/۶/۸).

در مجموع، کرسی آزاداندیشی یعنی نشستی قانونی که در آن دانشجویان، از جریان‌های مختلف، به دور از ترس، حرف و نظر خود را با رعایت منطق و اخلاق بیان کنند و منتقدان و مخالفان به گفتگو و مباحثه با هم بپردازند (بشارتی و گودرزی، ۱۳۹۳، صص ۹۲ و ۲۳۱).

اهمیت و ضرورت تشکیل کرسی‌ها

آزادی موهبتی الهی است که باعث بروز استعدادها و تکامل انسان می‌شود. بر این اساس آزاداندیشی حق هر انسان و احترام به کرامت انسانی است (جعفری، ۱۳۶۹، ص ۲۲۲).

آزاداندیشی و تفکر از مختصات اساسی دین اسلام است.^۶ دلیل این مدعا آیات فراوان قرآن مجید است که با عبارات گوناگون دستور به تفکر و تعقل می‌دهد. از دیدگاه قرآن بیان واقعیات و حقایق، چه در قلمرو مادی و چه قلمرو معنوی، نه تنها آزاد، بلکه واجب است (جعفری، ۱۳۶۹، ص ۲۳۳) و اگر کسی کوتاهی کند و حق را کتمان نماید، مورد سرزنش قرار می‌گیرد (آل عمران/۷۱؛ بقره/۱۵۹). اسلام پیروان خویش را به آزاداندیشی و نداشتن جمود فکری و تعصب فرامی‌خواند (عبدالمحمدی، ۱۳۹۱، صص ۱۹۴-۱۹۵) و شرط ایمان و مسلمانی را آزادی عقیده و اندیشه انسان می‌داند (انسان/۳؛ آل عمران/۶۴؛ زمر/۱۷).

ساری و جاری شدن عقلانیت و خردورزی در جامعه منوط به یک عنصر اساسی است و آن تمهید فضاها و بسترهای مناسب برای مراودات فکری و نظری است، که یکی از این راهبردها «کرسی‌های آزاداندیشی و نظریه‌پردازی» می‌باشد (جهان‌بین، ۱۳۹۱-۱۳۹۲، صص ۲۸۶-۲۸۷).

غنابخشیدن به فرهنگ و هویت ملی و اسلامی و رشد و تعالی آن نیازمند ایجاد فضای آزاداندیشی، به طور عام، و تکیه بر برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی با حضور فعال اساتید، دانشجویان و دیگر نخبگان جامعه علمی کشور، به طور خاص است. یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین ارکان نظام فکری انقلاب اسلامی، دانشگاه پیشرو و تمدن‌ساز است که وظیفه‌اش تولید، تبیین، تعمیق علم، معرفت و فرهنگ اسلامی، به عنوان پایگاه معرفتی تمدن‌سازی نوین اسلامی است (خرمشاد و آدمی، ۱۳۸۸، صص ۱۶۱ و ۱۸۶). یکی از مهم‌ترین

ابزارهای شکل‌گیری و تعمیق فرهنگ و معرفت، آزاداندیشی است.

اگر ما در انقلاب اسلامی دنبال تشکیل دانشگاه تمدن‌ساز و اسلامی هستیم، موتور محرک آن «آزاداندیشی» است (دارا و کرمی، ۱۳۹۲، ص ۹۱)؛ چرا که اگر این خصلت از آن گرفته شود، دیگر در دانشگاه از خلاقیت و نوآوری، تضارب آراء و تولید علم خیری نخواهد بود. کرسی‌های آزاداندیشی به منزله ایجاد نهادی است که در کنار نظام آموزش و یا تکمیل کاستی‌های آن، آزادی علمی را در چهارچوب گفتمان دانشگاهی تحقق می‌بخشد و دانشجویان و اساتید آزادانه دیدگاه‌ها و آراء خود را در مورد مسائل گوناگون مطرح می‌کنند (دارا و کرمی، ۱۳۹۲، ص ۱۱۰). کرسی‌های آزاداندیشی با هدف تضارب آراء و تقویت و نهادینه‌سازی آزادی، اندیشه و بیان، تشویق دانشجویان به مطالعه و تفکر و رفع ابهامات و شبهات آنها و جلوگیری از مبتلا شدن محیط‌های علمی به سطحی‌نگری پدید آمد. در چنین فضایی است که دانشجویان با گفتمان‌های گوناگون و دیدگاه‌های آنها آشنا شده و پاسخ‌های مربوطه را هم دریافت می‌کنند. به عقیده رهبر معظم انقلاب علیه‌السلام جوان‌ها سؤال دارند. این سؤال را باید در کجا مطرح کنند؟ دانشگاه بهترین بستر برای پاسخ‌گویی به سؤال آنهاست و بهترین جا برای طرح این پرسش‌ها «کرسی‌های آزاداندیشی» است.

ضرورت دیگر برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها این است که بحث‌های مهم تخصصی درباره مسائل سیاسی، اجتماعی، فکری و مذهبی در محیطی سالم و در میان دانشگاهیان مطرح و بررسی گردد و مطالبه‌گری از عام‌ترین لایه دانشگاه شکل می‌گیرد؛ و گرنه این بحث‌ها به محیط‌های عمومی و اجتماعی نامربوط سوق می‌یابند و ضایعات بیشتری خواهند داشت (ر.ک: بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۸۸/۶/۸).

کرسی‌های آزاداندیشی برنامه‌ای کم‌هزینه و در عین حال زودبازده است که ضمن تخلیه هیجان قشر دانشجو، بلوغ سیاسی آنان را تقویت می‌کند (رهبری و

کرسی‌های آزاداندیشی)^۷، باعث تقویت تحرک و نشاط دانشجویی می‌شود و اعتماد به نفس دانشجویان را بالا می‌برد (توانا، مصاحبه حضوری، ۹۴/۴/۱۶).

امروزه دانشجویان پویاتر و متوقع‌تر شدند و به دلیل افزایش بی‌سابقه ابزارهای ارتباطی، با انبوهی از سؤالات و شبهات روبرو هستند که باید با حضور فعال خود دانشجویان بستر و قالبی مناسب برای پاسخ‌گویی به آنها فراهم شود. بی‌شک، کرسی‌های آزاداندیشی از مهم‌ترین بسترهایی است که دانشجویان می‌توانند پاسخ بسیاری از سؤالات خود را در آنجا پیدا کنند (نصیری، مصاحبه غیر حضوری، ۹۴/۵/۱۸).

حد و مرز کرسی‌های آزاداندیشی

شاید به نظر برسد که آزادی تنها و بزرگ‌ترین تعبیری است که وام‌دار هیچ‌گونه تقیید و تحدیدی نیست، اما با شناخت عمیق آزادی و زوایای آن باید اذعان داشت که، با وجود ظاهر فریبنده‌اش، دارای موازین خاصی است. در واقع هر نوعی از آزادی که دارای حدود و ثغور و محدوده نباشد، آزادی نبوده و کرامت انسانی نخستین قربانی آن خواهد بود (بشارتی و گودرزی، ۱۳۹۳، ص ۸۵). از این رو، با تمام اهمیتی که کرسی‌های آزاداندیشی دارند، باید برای آن حد و مرزی قائل شد. هر نوع حرکتی در تمامی زمینه‌های علمی و اعتقادی، برای آن که به اهداف خود برسد، باید در چهارچوبی منظم تعریف شود و خط قرمزهایی برای آن در نظر گرفته شود. بی‌تردید عبور از این خط قرمزها و شکستن بنیان‌های اصلی که اکثریت جامعه بر اصالت آنها تأکید و باور دارند، یک خطر بزرگ بر سر راه کرسی‌های آزاداندیشی محسوب می‌شود.

نه آنهایی که به دور آزادی اندیشه مرز قرار می‌دهند و نه آنهایی که آزادی اندیشه را در بدون حد و مرز طلب می‌کنند، نمی‌توانند به «آزاداندیشی» کمک کنند.

حد و مرز آزادی بیان در کرسی‌های آزاداندیشی منطق و اخلاق است و هر

عقیده‌ای که می‌خواهد در قالب کرسی‌های آزاداندیشی طرح شود، می‌تواند با رعایت این دو اصل بیان شود.

به فرموده مقام معظم رهبری علیه السلام کرسی‌های آزاداندیشی آداب و ترتیبی دارد که باید مسؤولان دانشگاه‌ها آنها را مدیریت کنند (در دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۴/۴/۲۰). ایشان شرایطی را برای این کرسی‌ها برمی‌شمارند: کرسی‌های آزاداندیشی جای گفتگوی محترمانه، عاقلانه، منصفانه و با اعتدال است (در دیدار با اعضای انجمن اهل قلم، ۱۳۸۱/۱۱/۷)، نه متعصبانه و دلجویانه و تحریک‌شده به وسیله جریان‌ها و احزاب سیاسی (در دیدار با دانشجویان و اساتید دانشگاه‌های کرمان، ۱۳۸۴/۲/۱۹). ایشان می‌فرماید: «مسئله آزاداندیشی ناظر به این است که باید راه آزاداندیشی و نوآوری و تحول را باز گذاشت، منتها آن را مدیریت کرد تا به ساختارشکنی و شالوده‌شکنی و برهم‌زدن بایدهای هویت ملی نینجامد» (در دیدار با دانشگاهیان سمنان، ۱۳۸۵/۸/۱۸) و معتقد است «ایجاد فضای آشفته ذهنی با لفاظی‌ها هیچ کمکی به پیشرفت کشور نمی‌کند» (در دیدار با نخبگان علمی کشور، ۱۳۸۸/۸/۶).

از دیدگاه مقام معظم رهبری «آزاداندیشی در جامعه ما یک شعار مظلوم است. تا گفته می‌شود آزاداندیشی، عده‌ای خیال می‌کنند که بناست همه بنیان‌های اصیل در هم شکسته شود و آنها چون به آن بنیان‌ها دل بسته‌اند می‌ترسند. عده دیگر هم تلقی می‌کنند که با آزاداندیشی، باید این بنیان‌ها شکسته شود. هر دو گروه به آزاداندیشی - که شرط لازم برای رشد فرهنگ و علم است - ظلم می‌کنند» (در دیدار با اعضای انجمن اهل قلم، ۱۳۸۱/۱۱/۷).

تلقی از بودن راهی متمایز و گفتمانی جایگزین به خوبی در اندیشه رهبر معظم انقلاب نمایان است. ایشان در پاسخ به نامه جمعی از دانش‌آموختگان و پژوهش‌گران حوزه علمیه در مورد کرسی‌های نظریه‌پردازی می‌نویسد: «من عمیقاً متأسفم که برخی میان مرداب «سکوت و جمود» با گرداب «هرزه‌گویی و

کفرگویی»، طریق سومی نمی‌شناسند و گمان می‌کنند که برای پرهیز از هر یک از این دو، باید به دام دیگری افتاد. حال آن که انقلاب اسلامی آمد تا هم «فرهنگ خفقان و سرجنابیدن و جمود» و هم «فرهنگ آزادی بی‌مهاری و خودخواهانه غربی» را نقد و اصلاح کند و فضایی بسازد که در آن، «آزادی بیان»، مقید به «منطق و اخلاق و حقوق معنوی و مادی دیگران» و نه به هیچ چیز دیگر، تبدیل به فرهنگ اجتماعی و حکومتی گردد و حریت و تعادل و عقلانیت و انصاف، سکه رایج شود تا همه اندیشه‌ها در همه حوزه‌ها فعال و برانگیخته گردند و «زاد و ولد فرهنگی»، که به تعبیر روایات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت ایشان علیهم السلام «محصول تضارب آراء و عقول» است، عادت ثانوی نخبگان و اندیشه‌وران گردد. به ویژه که فرهنگ اسلامی و تمدن اسلامی همواره در مصاف با معضلات جدید و نیز در چالش با مکاتب و تمدن‌های دیگر، شکفته است و پاسخ به شبهه نیز بدون شناخت شبهه، ناممکن است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۱/۱۱/۱۶).

موانع و مشکلات برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها

۱. عدم همت و انگیزه دانشجویان: این مشکل به عدم درک ضرورت دانشجویان و رویکرد انفعالی برخی مسئولان بازمی‌گردد (راغ، مصاحبه غیر حضوری، ۹۴/۰۵/۷؛ «فرامین محقق نشده رهبری در خصوص کرسی‌های آزاداندیشی»، ۱۳۹۱/۴/۶).^۸

قدم اول برای برگزاری برنامه مهمی همچون کرسی آزاداندیشی، احساس نیاز و درک ضرورت آن است. واقعیت این است که هنوز ضرورت این مسأله برای بسیاری از دانشجویان تفهیم نشده است؛ («نیازهای برگزاری یک جلسه کرسی مطلوب از نگاه برگزارکنندگان»، ۱۳۹۲/۱/۳۱).^۹

عامل دیگری که از انگیزه دانشجویان برای ورود به کرسی‌ها کاسته است، این

می‌باشد که بیشتر دانشجویان توان و بنیه علمی لازم و مهارت وارد شدن به بحث‌های آزاد علمی را ندارند. جنس کرسی‌ها از جنس اندیشه است و فراتر از حرف زدن آزاد. باید حرف‌ها برگرفته از یک فکر و مطالعه باشد، که این مطالعه، تفکر و ذهن پویا در دانشجویان دیده نمی‌شود. فروکش کردن ذهن و اندیشه پویا در دانشجویان، شاید زنگ خطری برای جامعه ما باشد (راغ، مصاحبه غیر حضوری، ۹۴/۵/۷).

۲. **عدم وجود یک الگوی مناسب و سردرگمی فعالان تشکل‌های دانشجویی:** چه بسا نشست‌هایی که به نام کرسی برگزار می‌شود و دانشجو هم شرکت می‌کند، اما مجالی برای صحبت و ارائه نظر نمی‌یابد. واقع آن است که هنوز الگوی مطلوبی برای این امر طراحی و ارائه نشده است (بشارتی و گودرزی، ۱۳۹۳، ص ۲۳۵). بر همین اساس، برخی از فعالان تشکل‌های دانشجویی، در مورد نحوه برگزاری کرسی‌ها، ابهام جدی دارند و از ناتوانی در اجرا یا خوب برگزار نشدن کرسی‌ها و معضلات پس از آن می‌هراسند. نخستین سؤالی که در ذهن آنان خودنمایی می‌کند این است که «آیا توانایی‌ها و امکانات و غنای علمی برای استفاده از فضای باز برای اظهار اندیشه و بیان سخن آزاد مهیا است؟». در صورت نبودن چنین پیش شرط‌ها و اقتضائاتی، اگر کرسی‌های آزاداندیشی بدون توجه به مقدمات و شرایط آزادی تشکیل شوند، به چه سمتی خواهند رفت؟ دانشجویان چه برداشت و استفاده‌ای از آزادی موجود در این کرسی‌ها خواهند کرد؟

۳. **وجود مسائل اداری دست و پا گیر (به بیان دیگر بروکراتیک بودن فرایند برگزاری کرسی‌ها):** در بسیاری از دانشگاه‌ها، مسئولان دانشگاه با ندادن مجوز به کرسی‌ها، واگذار نکردن مکان مناسب برای اجرای کرسی‌ها، عدم موافقت با برخی موضوعات و خلاصه ایجاد بروکراسی دست و پا گیر مانع برگزاری کرسی‌ها می‌شوند. در نتیجه، همت و انگیزه مجریان در بین پیچ

و خم‌های اداری مختلف سست می‌شود.

۴. عدم انتخاب موضوع مناسب: انتخاب موضوع کرسی‌ها دشوار است. برخی موضوعات را مسؤولان دانشگاه‌ها نمی‌پذیرند. بسیاری از کرسی‌ها نیز به نشست‌هایی در مورد موضوعات سیاسی پیش و پا افتاده^۱ و مباحث تکراری و کلیشه‌ای، همچون روابط دختر و پسر، تقلیل یافته است. همچنین بسیاری از موضوعات بدون مقدمه و مؤخره به صورت تک برنامه‌ای مورد بررسی قرار می‌گیرند و نتیجه مشخصی از مباحث گرفته نمی‌شود؛ گویا این موضوعات صرفاً برای ارائه گزارش و یا اثبات قضیه‌ای خاص طرح می‌شوند (نصیری، مصاحبه غیر حضوری، ۹۴/۵/۱۸) در حوزه‌های فنی و مهندسی و علوم پایه و پزشکی نیز، به دلیل هویت تکنیکی رشته‌ها سردرگمی درباره انتخاب موضوع بیشتر است (بشارتی و گودرزی، ۱۳۹۳، ص ۲۳۶).

۵. برخورد تشریفاتی با کرسی‌ها از طرف نهادهای مسؤول: به عنوان مثال وزارت علوم در این زمینه کم‌تر با بدنه دانشجویی درگیر شده است و مسأله را صرفاً با نامه نگاری دنبال کرده است؛ درحالی که جدیت بیشتری لازم است. با آن که آئین‌نامه خاصی در مورد کرسی‌های آزاداندیشی تدوین و به دانشگاه‌ها ابلاغ گردیده، خام و آزمایش نشده است. وزارت علوم در این مورد هم بدون مشورت با دانشجویان عمل کرده است و همین باعث شده در مرحله اجرا با مشکل مواجه شود (جوادی صالحی، مصاحبه حضوری، ۹۴/۴/۱۶).

۶. بی‌انگیزگی و محافظه‌کاری مسؤولان دانشگاه‌ها: بی‌شک، عدم همت و توجه رؤسای دانشگاه‌ها از اصلی‌ترین دلیل عدم برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها است (صالحی، مصاحبه حضوری، ۹۴/۴/۱۶؛ راغ، مصاحبه غیر حضوری، ۹۴/۵/۷؛ بهره‌ور، مصاحبه غیر حضوری، ۹۴/۵/۲۱). یکی از موانع مهم در مسیر کرسی‌های آزاداندیشی تصورات اشتباهی است که

مسئولان دانشگاه‌ها نسبت به مقوله آزادنیشی دارند. به طور معمول مسئولان دانشگاه خواستار آرام بودن فضای دانشگاه هستند و فضای انتقادی نسبت به نظام و مبانی اعتقادی را نیز تشنج و برهم خوردن نظم تلقی می‌کنند. کرسی‌ها نیز از این نگاه مصون نمانده‌اند و هر کجا که این نظم ظاهری از بین برود، مسئولان دانشگاه نه تنها در برگزاری آن همکاری نمی‌کنند، بلکه در مواردی - مانند موضوع کرسی‌ها^{۱۲}، هماهنگی مکان و ... - مانع تراشی می‌کنند (نصیری، مصاحبه غیر حضوری، ۹۴/۰۵/۱۸). بسیاری از رؤسای دانشگاه‌ها هم تحقق کرسی‌های آزادنیشی را صرفاً در برگزاری چند جلسه، از جنس همان برنامه‌های سابق (سخنرانی و مناظره و تریبون آزاد و پرسش و پاسخ) می‌دانند. برگزاری این برنامه‌ها با نام کرسی باعث از بین رفتن بار معنایی کرسی‌های آزادنیشی و ایجاد بی‌اعتمادی نسبت به این مفهوم در فضای عمومی دانشگاه می‌شود (خواجه سروی، برنامه گفتگوی ویژه خبری شبکه ۲ سیما، ۱۵ مهر ۱۳۹۲).

۷. دخالت بی‌مورد برخی نهادهای امنیتی داخل و خارج دانشگاه و ترس از بازخوردهای آنها: هر چند حفظ و حراست از مبانی نظام مقدس جمهوری اسلامی و مقابله با هر گونه عبور از خطوط قرمز عقیدتی و تشویش اذهان عمومی از وظایف خطیر نهادهای امنیتی است، اما گاه، عدم تشخیص درست این وظیفه در فضای دانشگاه باعث شده تبلیغات منفی مبنی بر عدم وجود آزادی اندیشه و بیان در مورد کرسی‌ها شکل بگیرد که در نتیجه آن، عموم دانشجویان یا در کرسی‌ها شرکت نمی‌کنند یا در فضای منطقی آزادنیشی نیز از بیان عقاید خود خودداری می‌وزرند. به ویژه آن که، فضای دانشگاه‌ها پس از وقایع سال ۱۳۸۸ از نشاط و تحرک سیاسی و اجتماعی دور شد و بسیاری از دانشجویان منتقد و یا دگراندیش درباره حضور در کرسی‌های آزادنیشی و بیان آزاد آراء خود واهمه دارند. این فضای بسته باعث شده

دانشجویان نتوانند حرف دلشان را بزنند و به ظاهر سکوت کرده‌اند؛ اما این حرف دل‌ها در نهایت در اینترنت و فضاهای مجازی و تشکل‌های سیاسی انحرافی سر باز می‌کند.

۸. نبودن متولی دانشجویی و اتاق فکر جدی برای مدیریت و راه‌اندازی کرسی‌ها: متولی این امر به طور روشن مشخص نیست؛ چرا کرسی‌ها برگزار نمی‌شود؟ اگر در دانشگاهی برگزار نشد چه کسی مقصر است؟ پاسخ‌گو وجود ندارد. نبودن متولی مشخص و اتاق فکر موجب شده اکثر دانشگاه‌ها یا در مورد نحوه ورود به کرسی‌ها، مانند شیوه‌های برگزاری، یا موضوعات قابل استفاده با یک سردرگمی روبرو شوند و یا از برگزاری آن طفره روند.

۹. عدم تبلیغات رسانه‌ای: یکی از عوامل گسترش و ترویج کرسی‌ها تبلیغ مناسب و پوشش خبری آن، چه در فضای دانشگاه و چه در فضای مجازی و رسانه‌ای کشور است که این مهم مستلزم مستندسازی جلسات به صورت چندرسانه‌ای می‌باشد. متأسفانه دانشجویان در این امر خوب عمل نمی‌کنند و چه بسا برنامه‌های خوبی که برگزار می‌شود، اما به دلیل بی‌توجهی رسانه‌ای و عدم مستندسازی و نشر آن، به پیشرفت کرسی‌ها و انتقال تجارب و فضاسازی، کمک نمی‌کند (بشارتی و گودرزی، ۱۳۹۳، ص ۲۳۸). حجت‌الاسلام دکتر عبدالحسین خسروپناه، رئیس مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، با گلایه از عدم بازتاب رسانه‌ای کرسی‌های آزاداندیشی می‌گوید: به همین خاطر گاه احساس می‌شود هیچ اتفاقی نیفتاده و کرسی آزاداندیشی بازتابی نداشته است («موانع کرسی‌های آزاداندیشی در حوزه‌های علمیه»^{۱۲}).

۱۰. همه مراکز و مؤسسات آموزش عالی برای برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی شرایط یکسانی ندارند. با نگاهی به کارنامه برگزاری کرسی‌ها متوجه می‌شویم که بیش‌ترین کرسی‌ها در دانشگاه‌های معروف تهران و دانشگاه دولتی شهرهای بزرگ برگزار شده است^{۱۳} و تنوع کرسی‌ها در این دانشگاه‌ها

داغ است، در حالی که در دانشگاه‌های شهرهای کوچک خبری از این برنامه نیست. همچنین، در دانشگاه‌های خاصی مانند دانشگاه فرهنگیان، هم مسؤولان^{۱۴} و هم دانشجویان، به دلیل اعتبار شغلی‌شان، کم‌تر در این حوزه فعال هستند. در دانشگاه‌های غیرانتفاعی نیز استقبال از این برنامه بسیار کم است.

راه‌کارهای تحقق کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها

۱. این کار نوعی کار فرهنگی است و باید با حمایت همه‌جانبه، آن را به یک دغدغه فرهنگی و گفتمان در دانشگاه‌ها تبدیل کرد. به اشاره رهبر معظم انقلاب^{۱۵} جوانان باید با فکر کردن، نوشتن و انعکاس ایده‌های خود در کرسی‌های آزاداندیشی فضای گفتمانی به وجود آورند (در دیدار جمعی از نخبگان و برگزیدگان علمی، ۱۳۹۰/۷/۱۳). راه‌اندازی کرسی‌های آزاداندیشی، در فضای گفتمان دانشگاهی بسیار مهم است و دانشگاه اسلامی را حرکت آفرین می‌کند.

۲. باید اصل آزاداندیشی را به دانشجویان آموزش داد، قوانین و چهارچوب‌ها، راه و روش آن را یاد داد. این روحیه در دانشجویان کم است. ابتدا باید روحیه آزاداندیشی را در دانشجویان تقویت کرد تا خودشان برگزارای کرسی‌های آزاداندیشی را مطالبه کنند. البته بسترسازی برای فضای آزاداندیشی زمان‌بر است و باید حوصله کرد.

۳. مسؤولان باید این ضرورت و دغدغه را باور کنند و نگاه کلیشه‌ای به آن نداشته باشند. از برگزاری صورتی برنامه و ارائه آمارهای غیرحقیقی پرهیزند. مسؤولان دانشگاه‌ها باید توجه شوند که شاید برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی سکون و نظم ظاهری دانشگاه را با چالش مواجه کند، اما اگر دانشجویان در یک محیط علمی، ولو متشنج، پاسخ سؤالات خود را دریافت کنند، هیچ‌گاه برخی از آنان در اتفاقات تلخی مانند فتنه ۱۳۷۸ و ۱۳۸۸

- ناخواسته و یا با توطئه دشمنان در برابر نظام صف‌آرایی نمی‌کنند.
۴. نهادهای دولتی و امنیتی باید در نقش حامی و ناظر باشند، آن هم در چهارچوب‌های تضمین شده. مسئولان آموزش عالی و امنیتی کشور باید تصمیم جدی و راهبرد امنیتی مناسبی در مواجهه با این مطالبه‌مقام معظم رهبری علیه‌السلام اتخاذ کنند. باید در فضای دانشگاهی شنیدن حرف‌های مخالف تقویت شود و فوراً به مخالفین برجسب‌های سیاسی زده نشود.
۵. کرسی‌های آزاداندیشی باید با وجهه‌ای علمی و محققانه برگزار شوند و نه صرفاً برای ارائه گزارش یا نمایشی از شعار آزادی در مؤسسات آموزش عالی.
۶. موضوع کرسی‌ها باید دقیق و حساب شده باشد. برای آن که بتوان عموم دانشجویان را به کرسی‌ها جذب کرد، باید دغدغه‌های دانشجویان را مورد بحث قرار داد، اما باید توجه نمود که پردازش این موضوعات باید عمیق باشد و نه سطحی و بی‌محتوا. عنوان‌ها باید ظریف و جذاب و برای همه سطوح قابل فهم شود تا استقبال بیشتر باشد (صالحی، مصاحبه حضوری، ۹۴/۰۴/۱۶).
۷. متولی برنامه مشخص شود. مرکزی برای کنترل، مدیریت، ارزش‌یابی و اطلاع‌رسانی پیوسته و دقیق کرسی‌ها راه‌اندازی شود. البته باید توجه داشت در خود دانشگاه‌ها کانونی از دانشجویان، از همه طیف‌ها، متولی امر باشند، که دولتی و مربوط به تشکل خاصی نباشد. همچنین نیروها و مجریان باید دانشجویان باشند و مدیریت آن هم طبق فرمایش رهبری با دانشجویان باشد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشگاهیان سمنان، ۱۳۸۵/۸/۱۸).
۸. دانشگاه‌های پیشرو معرفی، تشویق و حمایت شوند تا الگویی برای بقیه باشند؛ به ویژه دانشگاه‌هایی که اصول کرسی‌ها را نیز رعایت کرده‌اند.
۹. تقویت پایگاه جامع و تخصصی کرسی‌های آزاداندیشی در اینترنت و فضای مجازی، با تمرکز بر اطلاع‌رسانی کامل چیستی، چرایی و چگونگی برگزاری کرسی‌ها، اشتراک‌گذاری و تبادل تجربه‌های دانشگاه‌ها و امکان ارتباط

مجازی مسئولان و دست‌اندرکاران فعال این حوزه.

نتیجه‌گیری

کرسی‌های آزاداندیشی یکی از مهم‌ترین مطالبات مقام معظم رهبری علیه‌السلام است که مورد غفلت و بی‌توجهی مسئولان مؤسسات آموزش عالی کشور و نهادهای فعال دانشجویی قرار گرفته است. برای راه‌اندازی کرسی‌های آزاداندیشی باید موانع را برطرف، و بسترهای آن را فراهم کرد. این مطالبه و دغدغه، نه در شعار، که در عمل، باید محقق شود.

بی‌انگیزگی و سردرگمی دانشجویان، بی‌توجهی مسئولان مراکز آموزش عالی، محافظه‌کاری رؤسای دانشگاه‌ها، ترس فعالین دانشجویی از برگزاری برنامه، نداشتن موضوع مناسب و انتخاب موضوعات تکراری و کلیشه‌ای و برگزاری همان برنامه‌های سابق همچون سخنرانی، مناظره، تریبون آزاد و پرسش و پاسخ با نام کرسی، برخورد تشریفاتی و یا منفعلانه نهادهای مسئول، وجود مسائل اداری دست و پاگیر و نبودن متولی دانشجویی مشخص از مهم‌ترین موانع برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی به شمار می‌روند.

تبدیل این موضوع به دغدغه فراگیر فرهنگی در مؤسسات آموزش عالی و گفتمان‌سازی آن، توجه جدی مسئولان، به ویژه رؤسای دانشگاه‌ها، برگزاری دقیق و اصولی برنامه، انتخاب موضوع جذاب، مناسب و قابل فهم برای همه سطوح، مشخص شدن متولی برنامه در مراکز آموزش عالی و تقویت پایگاه جامع کرسی‌ها، از مهم‌ترین راه‌کارهای تقویت کرسی‌های آزاداندیشی و تحقق این مطالبه جدی مقام معظم رهبری می‌باشد. هر چند به نظر می‌رسد برخی زیرساخت‌های کرسی‌های آزاداندیشی انجام شده و ضرورت آن تا حد بسیاری برای دانشجویان و مسئولان مؤسسات آموزش عالی اثبات گردیده و با رفع موانع، چشم‌انداز خوبی قابل ترسیم است.

1. Libertyanxiety
2. <http://www.yjc.ir/fa/news/4002095>
3. به گزارش معاون فرهنگی و اجتماعی وزیر علوم (دکتر سید ضیاء هاشمی) در سال ۱۳۹۳، ۳۱۲ کرسی در دانشگاه‌ها برگزار شده است. طبق آمار وزارت علوم حدود ۳ هزار دانشگاه و مرکز آموزش عالی در کشور داریم. یعنی در هر ده دانشگاه یک کرسی برگزار شده است («کرسی‌های آزاداندیشی مصونیت قضایی پیدا می‌کنند»، <http://isna.ir/fa/news/6872>، ۹۴/۰۳/۱۱).
4. <http://isna.ir/fa/news/6872>
5. کرسی‌های آزاداندیشی چیزی غیر از کرسی‌های نظریه‌پردازی است. در کرسی‌های نظریه‌پردازی، یک صاحب نظریه می‌خواهد حرف جدیدی بزند و گرهی را باز کند، و به تعبیری علم را یک قدم جلو ببرد؛ یعنی ادعایش این است، ولی ممکن است این ادعا در جمع کمیته داوران رد شود.
6. آیاتی مانند ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ (بقره/۲۵۶)، ﴿أَنَا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ، أَمَا شَاكِرًا وَّ أَمَا كَفُورًا﴾ (انسان/۳) و ﴿قُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ مَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَ مَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ﴾ (کهف/۲۹) بهترین مستندات برای نظر اسلام درباره آزاداندیشی است.
7. <http://www.siasi.porsemani.ir>
8. <http://www.yjc.ir/fa/news/4002095>
9. <http://www.jadnews.ir/2360>
۱۰. به اذعان مسئولان وزارت علوم، (دکتر غلامرضا خواجه سروی، معاون فرهنگی وزیر علوم در سال ۱۳۹۲) بیشترین موضوع در کرسی‌های آزاداندیشی تا سال ۱۳۹۲ مباحث سیاسی بوده است، که برخی از آن‌ها صرفاً نشست‌های سیاسی محافظه‌کارانه بوده است (غلامرضا خواجه سروی، برنامه گفتگوی ویژه خبری شبکه ۲ سیما، ۱۵ مهر ۱۳۹۲). عده‌ای گمان می‌کنند کرسی‌های آزاداندیشی جایگاهی مناسب برای نقد نظام و دعوای سیاسی است؛ چرا که در آنجا می‌شود از خطوط قرمز سیاسی به سرعت عبور کرد.
۱۱. به گفته جواد صالحی، مسئول پیگیری برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌های استان قم، پس از برنامه اسیدپاشی اصفهان در سال ۱۳۹۳، یک کرسی با موضوع امر به معروف و اسیدپاشی در یک دانشگاه برگزار شد، ولی کرسی مرتبط با همین موضوع در دانشگاه آزاد اسلامی یک ربع پیش از اجرای آن لغو شد.
12. <http://www.bultannews.com/fa/news/>
۱۳. البته در همه شهرها این گونه نیست. به اشاره مسئولان بسیج دانشجویی استان قم، در دانشگاه قم، که بزرگ‌ترین و مهم‌ترین دانشگاه استان می‌باشد، تا به حال هیچ کرسی آزاداندیشی برگزار نشده است! (صالحی، مصاحبه حضوری، ۹۴/۰۴/۱۶).
۱۴. در تاریخ ۱۷ مرداد ۱۳۹۴ یکی از نگارندگان مقاله برای مصاحبه سراغ مسئولان دانشگاه فرهنگیان استان قم رفت، ولی مسئولان این دانشگاه سراسیمه از هرگونه همکاری طفره رفتند. گویا چیزی به نام کرسی آزاداندیشی در این دانشگاه تعریف نشده و تا به حال هیچ

کرسی خاصی در این دانشگاه اجرا نشده است.

منابع و مأخذ

• قرآن مجید.

۱. بشارتی، محمد رضا و گودرزی، غلامرضا (۱۳۹۳)، *آزاداندیشی در نگاه مقام معظم رهبری*، تهران، سخنوران.
۲. بهره‌ور، محمد حسین (۱۳۹۴)، *مسئول بسیج دانشجویی دانشگاه صنعتی قم*، مصاحبه غیر حضوری ۱۳۹۴/۵/۲۱.
۳. توانا، محمد، (۱۳۹۴)، *رئیس بسیج دانشجویی استان قم*، مصاحبه حضوری، ۱۳۹۴/۰۴/۱۶.
۴. جعفری، محمدتقی (۱۳۶۹)، *حکمت اصول سیاسی اسلام؛ ترجمه و تفسیر فرمان مبارک علی علیه السلام به مالک اشتر*، قم، مؤسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان.
۵. جهان‌بین، فرزاد (۱۳۹۱-۱۳۹۲)، «آزاداندیشی؛ پیشران تحقق اهداف انقلاب اسلامی»، فصلنامه علوم انسانی اسلامی، قم، مرکز پژوهش‌های علوم انسانی صدرا، ش ۴ و ۵، زمستان ۹۱ و بهار ۹۲.
۶. خرمشاد، محمد باقر و آدمی، علی (۱۳۸۸)، «انقلاب اسلامی، انقلاب تمدن‌ساز؛ دانشگاه ایرانی، دانشگاه تمدن‌ساز»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره دوم، شماره ۶، تابستان ۱۳۸۸.
۷. خواجه سروی، غلامرضا (۱۳۹۲)، «آخرین وضعیت کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها به کجا رسید؟»، برنامه گفتگوی ویژه خبری شبکه ۲ سیما، ۱۵ مهر ۱۳۹۲.
۸. دارا، جلیل و کرمی، مصطفی (۱۳۹۲)، «آزاداندیشی در گفتمان انقلاب اسلامی»، فصلنامه پژوهش‌نامه انقلاب اسلامی، سال دوم، شماره ۶، بهار ۱۳۹۲.
۹. راغ، جلال (۱۳۹۴)، *مسئول سابق برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی بسیج دانشجویی کشور*، مصاحبه غیر حضوری ۱۳۹۴/۵/۷.
۱۰. «رهبری و کرسی‌های آزاداندیشی»، <http://www.siasi.porsemani.ir>.
۱۱. صالحی، جواد (۱۳۹۴)، *مسئول برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی بسیج دانشجویی استان قم*، مصاحبه حضوری، ۱۳۹۴/۴/۱۶.
۱۲. عبدالمحمدی، حسین (۱۳۹۱)، *تساهل و تسامح از دیدگاه قرآن و اهل بیت علیهم السلام*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
۱۳. رشاد، علی اکبر (۱۳۹۰)، «کرسی‌های آزاداندیشی و تفاوت آن با کرسی‌های نظریه‌پردازی»، ماهنامه معارف، قم، نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، شماره ۸۹، دی و بهمن.
۱۴. «فرامین محقق‌نشده رهبری در خصوص کرسی‌های آزاداندیشی»، ۱۳۹۱/۰۴/۰۶ <http://www.yjc.ir/fa/news/4002095>

۱۵. «کرسی‌های آزاداندیشی مصونیت قضایی پیدا می‌کنند»، ۱۳۹۴/۰۳/۱۱، <http://isna.ir/fa/news/6872>
۱۶. مجموعه مقالات درآمدی بر آزاداندیشی و نظریه پردازی در علوم دینی (۱۳۸۴)، تهیه و تنظیم دبیرخانه نهضت آزاداندیشی و تولید علم حوزه علمیه قم، مرکز مدیریت حوزه علمیه قم.
۱۷. «موانع کرسی‌های آزاداندیشی در حوزه‌های علمیه»، پایگاه خبری بولتن نیوز، <http://www.bultannews.com/fa/news/63844>
۱۸. «نیازهای برگزاری یک جلسه کرسی مطلوب از نگاه برگزارکنندگان»، ۱۳۹۲/۰۱/۳۱، <http://www.jadnews.ir/2360>
۱۹. نرم‌افزار حدیث ولایت (سخنرانی‌های مقام معظم رهبری آیت‌الله خامنه‌ای).
۲۰. نصیری، سید امیر (۱۳۹۴)، مسؤول سابق سیاسی بسیج دانشجویی دانشگاه صنعتی قم، مصاحبه غیر حضوری ۱۳۹۴/۵/۱۸.